

Duitse controle was afgesproken werk geweest. Mag men daarom stellen dat, zoals de Bijzondere Raad van Cassatie gedaan heeft¹, Oosterhuis en zijn relatie als gevolg van Abens verraad gearresteerd zijn? Zeker, Aben had hun positie alsook die van anderen na hun arrestatie fataal ondermijnd doordat de *Sicherheitspolizei* door zijn optreden in staat was, aan de Duitse rechtbank het bewijs voor de geleverde spionage over te leggen: de gefotokopieerde stukken. Tot het oprollen van de groep-Oosterhuis was evenwel al besloten. Wat die groep deed, had van der Waals ('Piet') via de 'Dienst-Wim' uitgevist. En op 22 juli '43, twee dagen na het oprollen van de leiding van de 'Dienst-Wim', bevond zich ook de leiding van de 'Zweedse Weg' achter slot en grendel; kapitein Roossien werd gearresteerd zodra hij weer in Delfzijl aankwam. Alleen Boerema ontkwam.²

Het was het einde van de verbinding met Stockholm, het einde ook van, zo drukte Oosterhuis het later uit: 'de long die zo 'n groot stuk van het verzet in Nederland in de zomer van 1943 nog van levensadem voorzag.'³ Het beeld lijkt ons toepasselijk.

Maar er waren twee longen, niet één.

*

Naast de 'Zweedse Weg' begon in de herfst van '42 de 'Zwitserse Weg' te functioneren, en opnieuw: niet van Londen uit werd er het initiatief toe genomen, maar van bezet gebied uit. Dat initiatief is de verdienste geweest van Hebe Charlotte ('Lotje') Kohlbrugge.

Ook zij was een pionier van het verzet.

Lotje Kohlbrugge was in '36 op twee-en-twintigjarige leeftijd in Duitsland een *Seminar für kirchlichen Frauendienst* gaan volgen, had zich daar bij de *Bekennende Kirche* aangesloten en was begin '39, toen zij als assistente van een predikant in Fehrbellin werkzaam was, Duitsland uitgezet. Nadien studeerde zij enige tijd in Basel bij de befaamde theoloog Karl Barth, maar bij het uitbreken van de wereldoorlog bevond zij zich in Nederland waar zij toen in Amsterdam verbonden werd aan het bureau van de Amsterdamse hervormde kerkeraad. Elk initiatief in bezet gebied dat tegen de bezetter gericht

¹ BRvC: Arrest inz. F. J. M. Aben (17 mei 1950), p. 8 (Doc I-5, a-3). ² In de lente van '44 werd tegen negen-en-veertig personen die bij de 'Dienst-Wim' en de 'Zweedse Weg' betrokken geweest waren, vonnis gewezen: vijf-en-veertig doodvonnissen, vier vrijheidsstraffen. Geen van de doodvonnissen is uitgevoerd. De veroordeelden werden eind juli '44 naar gevangnissen in Duitsland overgebracht waar de meesten, onder hen Oosterhuis, Schortinghuis en Vermeulen, in leven bleven. ³ A. L. Oosterhuis: 'Zwaantje', p. 56.